

Anders Hagström

Kristallnatten – natten då synagogorna brann över hela Tyskland

Väl vid makten trappades nazisternas antisemitiska hatkampanj upp till nya höjder, uppbackad av den tyska statens resurser. En av de värsta terrorattackerna mot den värnlösa judiska befolkningen ägde rum natten mellan den 9 och 10 november 1938. Under natten som kom att bli känd som Kristallnatten, förstördes tusentals judiska affärer och över hela Tyskland stod synagogorna i brand.

Omedelbart efter nazisternas maktövertagande organiserade Hitlers stormtrupper, SA, en bojkott av alla affärer som ägdes av judar och av alla judiska jurister och läkare. Kort därefter avskedades praktiskt taget alla judiska statstjänstemän. Samtidigt greps en rad judar och skickades till de nyinrättade koncentrationslägren tillsammans med (eller som en del av) andra grupper – kommunister, socialdemokrater, homosexuella och zigenare – som regimen föresatt sig att tysta.

Detta var dock bara början. I september 1935 antogs de rasistiska Nürnberg-lagarna, som berövade alla judar deras tyska medborgarskap och förbjöd äktenskap och *utomäktenskapliga* relationer mellan tyska medborgare och judar. Dessa lagar utökades undan för undan. Från 1937 började *ariseringen* av näringslivet vilken hade till syfte att tvinga judarna att ge upp all affärsverksamhet. Från mitten av 1938 tvingades judarna att ständigt bära med sig legitimation och pass.

Som en följd av den rasistiska lagstiftningen såg sig myndigheterna tvungna att precisera vilka de ansåg vara judar för att det juridiska maskineriet inte skulle hamna i beråd. *”Jude är den som har åtminstone tre judiska far- eller morföräldrar. Jude är den som tillhör det judiska religiösa samfundet”*, meddelade en förordning i november 1935.

Till följd av förföljelser valde många judar föga förvånande att lämna Tyskland. Av den drygt halva miljon som fanns i Tyskland emigrerade cirka 150 000 mellan 1933 och 1938. Men snart ställdes de nazistiska myndigheterna inför ett svårbemästrat problem i kölvattnet på Tredje rikets imperialistiska ambitioner: För varje område som naziregimen utökade sitt territorium med – Österrike och tjeckoslovakiska Sudetenland under 1938 – ökade antalet judar under nazistisk kontroll.

Grynszpan

Många judar hade heller ingenstans att vägen. De mer än 50 000 judar på tysk mark som var polska medborgare var inte välkomna att slå sig ner i Polen, som hade en lång tradition av antisemitism. På en mängd sätt hade de polska myndigheterna försökt att hindra dem från att återvända.

Föga förvånande ledde förhandlingarna mellan de tyska myndigheterna som ville tvinga de polska judarna att emigrera och de polska myndigheterna som inte ville ta emot dem, ingenstans. När de polska myndigheterna i oktober 1938 tillkännagav att passen skulle dras in för de polska medborgare som bodde utomlands och som inte fått tillåtelse att resa in i Polen innan månadens slut, beslöt nazisterna att försöka förekomma polackerna.

SS-chefen Heinrich Himmler gav order om att alla manliga polska judar som befann sig på tysk mark den 29 oktober skulle deporteras över gränsen till Polen. Himmler räknade kallt med att deportationen av männen skulle tvinga även kvinnor och barn att följa efter.

Den 27 och 28 oktober 1938 samlade polis och militär ihop de judar som skulle deporteras till Polen och transporterade dem till gränsen mot den polska staden Zbaszyn. Men när judarna tvingades bege sig över den flod som utgjorde gränsen skickades de tillbaka av de polska

gränsvakterna. I ett par dagar irrade de tusentals offren för de båda ländernas antisemitiska politik omkring i gränsområdet i hållande regn, utan vare sig mat eller skydd mot vädret. Till slut hamnade de flesta av dem i ett polskt läger i närheten av Zbaszyn.

På detta brutala sätt lyckades nazi-regimen deportera drygt 16 000 judar. En av de familjer som tvingades iväg var familjen Grynszpan från Hannover. När den sjuttonårige sonen Herschel som befann sig i Paris, fick reda på vad som hänt hans familj dödade han i protest den tyske förstesekreteraren vid den tyska ambassaden i Paris, Ernst vom Rath, den 7 november.

Grynszpans attentat mot vom Rath blev förevändningen för att iscensätta en massiv terroraktion eller pogrom för att ytterligare dra åt strypsnaran kring den judiska befolkningen. Även om den framställdes som en spontan handling hade den funnits i naziledningens tankar ett bra tag. Redan i februari 1938 hade ryktet nått de sionistiska judarnas ledning i Palestina att nazisterna umgicks med planer på att iscensätta en pogrom i Tyskland i stor skala inom en inte alltför avlägsen framtid.

Kristallnatten

Vid de ”gamla kämparnas” traditionsenliga middag i München på kvällen den 9 november gav Hitler propagandaministern Goebbels i uppdrag att ge klarsignal till att släppa loss ”folklig vrede” mot judarna. Eller som Goebbels själv noterade i sin dagbok: *”För en gångs skull skall judarna få känna på folklig vrede. Det är rätt. Jag ger omedelbart de nödvändiga instruktionerna till polisen /som förbjöds ingripa för att skydda judarna/ och partiet. Sedan talar jag i den andan till partiledningen, Stormande applåder. Alla omedelbart vid telefonerna. Nu kommer folket att handla.”*

Kort sagt, den påstådda folkliga vreden organiserades av den nazistiska partiledningen, vilken påhejad av Goebbels släppte loss sin hakkorsprydda lynchmobb – som med propagandaministerns egna ord gavs *”fria tyglar”* att terrorisera judarna. Själv höll sig Hitler avsiktligt i bakgrunden för att upprätthålla illusionen om terroraktionen handlade om en spontant iscensatt aktion, utan att för den skull släppa kontrollen. Om den skulle slå slint skulle han kunna två sina händer och lägga skulden på alltför nitiska underhuggare – ett väl använt diktatorsknep.

Det dröjde inte länge förrän terrormaskineriet var i fullt sving. Under natten, som snart blev känd som Kristallnatten eller *Reichskristallnacht* efter alla sönderslagna rutor, brändes eller förstördes 267 judiska synagogor, och mer än 7 500 affärer som ägdes av judar vandaliserades. Ett nittiotal judar dödades av SA- och SS-män. Ytterligare hundratals förtvivlade offer begick självmord eller misshandlades ihjäl i olika koncentrationsläger, där nära 30 000 judar spärrades in i samband med aktionen.

Göring som fått i uppdrag av Hitler att *”samordna de avgörande åtgärder”* som skulle vidtas i kölvattnet på terroraktionen, gav order om att inga försäkringsbolag skulle ersätta den förstörda judiska egendomen. Istället skulle judarna tvingas betala ett *”bidrag”* till nazi-regimen på en miljard(!) riksmark. Han gav också order om att all judisk affärsverksamhet skulle ha upphört från och med 1 januari 1939 och de skulle dessutom ha avyttrat alla markegendomar, värdepapper, ädelstenar och konstverk de ägde till detta datum. Något som blev inledningen på en ren huggsexa om judisk egendom, där nazisterna inte drog sig för att helt enkelt bara lägga beslag på den.

Men detta var inte nog. Upphetsat diskuterade nazi-ledarna den ena vilda planen efter den andra om hur de ytterligare skulle förfölja och plåga sina judiska offer. Alla galenskaperna förverkligades inte – åtminstone inte på en gång – men de åtgärder som vidtogs var kännbara nog för den redan hårt terroriserade judiska folkgruppen.

Den 15 november kördes alla kvarvarande judiska skolbarn ut från de tyska skolor de lyckats att få stanna kvar i, och den 19 november uteslöts alla judar från det allmänna välfärds-systemet. Den 28 november blev det fritt fram för alla myndigheter att förbjuda judar att vistas på vissa platser eller i vissa områden – i Berlin stängdes från och med den 6 december alla teatrar, biografier och andra kultur- och rekreationsanläggningar för judarna. Den 3 december drogs alla judiska körkort in och från 1 januari 1939 blev de tvungna att lägga till namnen "Israel" eller "Sara" till sina förnamn. På område efter område kringkars judarnas tillvaro alltmer av åtgärder och beslut som utgjorde en korsning av nazisternas ohöjda brutalitet och det byråkratiska pedanteri som kommit att förknippas med den tyska ämbetsmannakåren. Så förbjöd inrikesministern den 29 december judar att hålla sig med brevdovor.

Även om nazi-regimen fortfarande gav intryck av att den i första hand avsåg att tvinga judarna att lämna tyskkontrollerad mark kan det knappast råda någon tvekan om att Kristallnatten var stort steg på vägen mot det som bara några år senare skulle kulminera i Förintelsen – det systematiska massmordet på 6 miljoner judar.

Anders Hagström